

Piiskop Jacques-Bénigne Bossuet' elu ja looming

MARI LOIT, prantsuse filoloog

Selleks, et saada Prantsuse troonipärija õpetajaks, peab olema eriline inimene. Seda Prantsusmaa dofääni, Louis XIV poja õpetaja, Jacques-Bénigne Bossuet, kahtlemata oli.

Läbi ajaloo ühe parima jutlustajana võib õppida Bossuet' loomingust lõputult palju. Aga sama palju võib kõrva taha panna ka ta elust.

Bossuet sündis Dijoni linnas 1627. aastal. Ta oli jõukast juristiperest ja mitmed ta esivanemad olid tegelenud õigusteadusega. Siiski toetus ta oma vaimulikukarjääris isa edule vaid päris alguses. Vaimulikuteele suunasid oma viienda lapse Bossuet' vanemad juba varakult. Ta oli vaid kümne aastane, kui talle pügati pähe tonsuur, mis sümboliseeris vaimulikutee algust.

Dijonis õppis ta jesuiitide juures. Juba kooliajal jäi ta silma suure pühendumise ja töövõimega. Kaasõpilased kasutasid ära ta nime, pikendasid seda ja hüüdsid teda *Bos suetus aratro* – härg, kes on harjunud kündma. Tol ajal pühendus ta klassikaliste keelte õppimisele ja eriti meeldis talle lugeda Vergiliust ja Homerost. Kuid juba tollal pidas ta Piiblit kõige tähtsamaks lektüüriks.

15-aastaselt läks ta edasi Pariisi, kus jätkas õpinguid Collège de Navarre'is, keskendudes filosoofiale ja teoloogiale. Juba tollal märgati Bossuet' oraatorivõimeid. Bossuet külastas Hôtel de Rambouillet'd, kus käisid koos mitmed kirjanikud ja kirjandushuvilised. Kui seal läks kord arutluseks ettevalmistuseta *ex tempore* jutluse teemadel, paluti kell 23.00 just noorel Bossuet'l pidada eksprompt jutlus.

Magistrikraadi sai Bossuet vaid aasta pärast Pariisi jõudmist, 1643. aastal. Oma esimese väitekirja teoloogias kaitses ta 1648. Seda kaitsmist vaatas pealt ka Condé prints, üks Louis XIV tähtsamaid väejuhte. Samal aastal pühitseti ta alamdiakoniks, aasta hiljem diakoniks. Sellest ajast hakkas ta ka jutluseid pidama. Teise väitekirja teoloogias kaitses Bossuet 1650, misjärel tõmbus ta preestripühitsuseks valmistumiseks kaheks aastaks avalikust elust tagasi. Kahe aasta lõppedes pühitseti ta 1652 preestriks ja ta sai teoloogiadoktoriks.

Töole asus Bossuet ülemdiakonina Metzi katedraalis. Metz oli tollal religiooselt kirev paik. Pea pooled elanikud olid protestandid ja nende katoliku kirikusse tagasitoomine oli ja jäi Bossuet' unistuseks. Kui kooliajal pühendus ta õpingutele, siis nüüd hakkas ta lihvima oma oskuseid jutlustajana. Kuuldused tema suurepäraimestest jutlustest jõudsid Pariisi ja järjest rohkem hakati teda kutsuma õukonda jutluseid pidama ja 1660. aastat alates lahkus ta harva pealinnast. Eriti hinnati ta paastuaegseid jutluseid, panegüürikaid pühakutele ja matusekõned. Viimaste seas panegüürikad Prantsusmaa Henrietta Mariale, kes oli Prantsumaa kuninga Henri VI tütar ja Inglismaa kuninga Charles I abikaasa, ning ta tütrele Inglismaa Henrietta Anne'ile, kes oli abielus Louis XIV vennaga. Need näitavad, kui võrd hinnati Bossuet'd õukonnas.

Bossuet jutlused näitavad ta eruditsiooni. Need on täis Piiblitsitaate ja parafraase, aga mitte oma teadmiste näitamiseks vaid teema arenduseks ja kuulaja veenmiseks. Talle ei piisanud, et kuulajad teaksid, mida Piiblis on kirjutatud, vaid et nad ka mõistaksid sügavamalt usu ja Jumala olemust. Just selle tarbeks pidas ta jutluseid nagu „Surm”, „Allumine Issanda tahtmisele”, „Ettemääratus”. Samuti pidas ta tähtsaks kutsuda kuulajaid üles vooruslikule eluviisile. Selle asemel, et kasutada manitsevat kõneviisi, näitas Bossuet vooruliku elu ülemuslikkust. Eriti kiideti aga Bossuet' elegantset väljendusoskust.

Aastatel 1659-1669 pidas Bossuet üle viiesaja jutluse. Kahjuks ei kirjutanud ta tavaliselt oma jutluste tekste üles vaid enne kantslisse astumist märkis paberile mõned mõtted, paar Piiblikohta ja tsitaati, aga improviseeris suurema osa teksti. Seega on erinevas vormis säilinud jutluseid vaid 137, millest suur osa on vaid peetud jutluste mustandid.

Jutluste kõrval andis Bossuet välja ka teoseid, mis olid mõeldud eeskätt protestantide toomiseks katoliku kirikusse või uutele katoliiklastele kiriku õpetuse tutvustamiseks.

1662. aastal oli tema Louvre'is Louis XIV ees peetud jutluse teemaks „Kuningate kohustest”. 1670. aastal valis kuningas just Bossuet oma vanima poja ja troonipärija, dofääni, õpetajaks. Samal aastal oli Bossuet pühitsetud Condom'i piiskopiks. Kuigi ta oleks võinud seda tiitlit kanda ka Pariisi jäädes, näitab Bossuet pühendumust otsus loobuda piiskopiametist, mida ta ei oleks saanud Pariisis olles korralikult teha, ja jäi vaid dofääni õpetajaks.

Troonipärija õpetajana oli Bossuet' ülesandeks suunata noore õpilase religioosset ja moraalset arengut, aga anda ka ladina keelt, filosoofiat, poliitikat ja ajalugu. Õppematerjalid dofäänile koostas Bossuet ise.

Nende õppematerjalide põhjal andis ta hiljem välja mitu teost, neist tuntuimad on „Traktaat Jumala ja iseenda mõistmisest” (*Traité de la connaissance de Dieu et de soi-même*), ülevaade Jumalast ja Jumala ning inimese vahelisest suhtest, „Loeng üldidest ajaloost” (*Discours sur l'histoire universelle*), kus ta vaatab kogu maailma ajalugu alates maailma loomisest, läbides antiikmaailma langemise ja jõudes katoliku kiriku triumfini, rõhutades jumaliku ettemääratuse tähtsust, mis annab mõtte kõigele heale, aga ka halvale, mis meie elus, aga ka riigi saatuses juhtub ning viimaks „Poliitika Pühakirja põhjal” (*Politique tirée de l'Écriture Sainte*), kus ta rõhutab, et valitseja on Jumala määratud ja seega peab rahvas ennast vabalt ja rõõmuga allutama kuningale. Kuningas otsused peavad seevastu olema moraalsed ja riigi, ning kodanike hüvanguks. Nende õppetundide ja elu lõpus koostatud ning postuumselt välja antud „*Politique tirée de l'Écriture sainte*’iga”, oli Bossuet üks tähtsamaid absoluutse monarhia toetajaid ja teoreetikuid.

Dofääni abieluga lõppes Bossuet’ õpetajatöö ja 1681 sai ta Meaux’ piiskopiks.

Samal ajal oli õhus konflikt paavsti ja Louis XIV vahel. Kuningas oli korduvalt laiendanud oma õigust maksu koguda, millest varasemalt olid vabastatud kiriku- ja kloostri maad. 1682. aasta Prantsusmaa kirikukogu kutsuti kokku kinnistamiseks kuninga õigust maksudele kogu Prantsusmaa territooriumil ilma eranditeta. Bossuet, kes kirikukogu avakõnes kutsus eri osapooli üles kompromissile, otsustas lõpuks toetada kuningat ja just temale anti au koostada kirikukogu lõplik seisukoht. Seal väljendatud kuninga ülimuslikkus paavsti ees kõigis ilmalikes asjades jäi määravaks kuni Prantsuse revolutsioonini.

Ka piiskopitööle pühendus Bossuet täielikult. Tol ajal, kui mitmed piiskopid veetsid suure osa ajast Pariisis, keskendus Bossuet oma piiskopkonna teenimisele, andes muuhulgas välja Meaux’ katekismuse.

Ka nüüd jätkas ta püüdlusi protestante katoliku kirikuga lepitada. Teoloogi ja filosoofina ta mõistis protestantismi tekkepõhjuseid ja sai aru nende seisukohtadest. Seetõttu hoidus Bossuet protestante tagakiusamast. Selle asemel üritas ta leida ühisosa, rõhutada ohte, mis tekivad usuvoolude erinevuste suurenemisel ja esitleda katoliiklike dogmasid ja reegleid pehmendatud kujul, et julgustada katoliku kirikuga liituma. Samas ta toetas Nantes’i edikti tühistamist 1685. aastal, mis muutus protestantismi sisuliselt Prantsusmaal keelatuks.

Katoliku kiriku sees võitles Bossuet aktiivselt kvietismi vastu, mis rõhutas passiivset Jumala tahtele alistumist uskudes, et palves, kus kõik isiklikud mõtted jäetakse kõrvale, on võimalik jõuda puhta jumalikkuseni, mis on vaba patust.

Bossuet töötas pühendunult oma surmani 1704. aastal.

Bossuet elust saab võtta kaasa soovitus pühenduda täielikult oma ülesandele, on see siis jutlustajana, õpetajana või ka lihtsalt kodanikuna. Kaasajal tasub panna tähele ka ta oskust mitte vaid rääkida ja õpetada vaid ka kuulata. Just see kuulamine ja teise seisukoha mõistmine andis võimaluse arutleda ja ka teisi ümber veenda.

Kahjuks ei ole Bossuet' loomingut eesti keelde tõlgitud. Loodetavasti saab kunagi laiem publik nautida suure oraatori loomingut.